

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-394-4-39>

Озірна Олена, аспірантка кафедри ТІМ НАОМА
(науковий керівник: кандидат мистецтвознавства О. І. Гомирева)

Зміна напрямків розвитку українського мистецтвознавства від УНР до УРСР

Ключові слова: мистецтвознавство, історія українського мистецтва, теорія мистецтва, класова теорія, репресії мистецтвознавців, методологія.

Olena Ozirna, PhD student, NAFAA
(academic mentor: Associate Professor Olena Gomyreva)

Changing directions in the development of Ukrainian art history from the UPR to the Ukrainian SSR

Abstract. The institutional study of Ukrainian art began after the establishment of the Ukrainian People's Republic (UPR). In the Ukrainian Soviet Socialist Republic (Ukrainian SSR), independent research into the art history initially continued. In the early 1930s, repressions subordinated art history to the demands of the Bolshevik Party.

Key words: art history, history of Ukrainian art, art theory, class theory, repression of art historians, methodology.

Створення незалежної української держави надало величезний поштовх розвитку українського мистецтвознавства. Суб'єктність отримала не лише Україна, але й українське мистецтво. Отже, перед мистецтвознавцями стояла амбітна мета переосмислення мистецької спадщини, та виокремлення власне українського мистецтва. Звичайно, продовжувалися дослідження західноєвропейського, візантійського, античного та східного мистецтв.

Попри війну та зміни влади, майже всі українські уряди доклалися до створення установ, де мали досліджуватися, зокрема, й теорія та історія мистецтва.

Радянська влада не знищила одразу старі і новостворені установи, а почала їх «реформувати».

Система освіти перекроювалася під потреби нової влади. А потреби в неї були прості: медики для фронту та вчителі для виховання «нової людини».

Українське мистецтвознавство продовжувало розвиватися за інерцією, майже позбавлене фінансування, на самому ентузіазмі науковців. Між іншим, радянська влада грабувала церкви та музеї. Тут знадобилися мистецтвознавці для обліку та оцінки творів мистецтва. Федір Ернст у своїх щоденниках писав, як приховував найбільш цінні експонати, сподіваючись зберегти їх в Україні.

Разом з реформою освіти, радянська влада спочатку скасувала всі вчені знання, потім їх частково повернула, як і присвоєння наукових ступенів та окремі аспірантури, аж поки у 1934 р. остаточно не затвердився новий порядок присуджень наукових ступенів в СРСР. Власне, відбувалося велике переформатування науки і освіти.

Але поки у більшовиків не вистачало ресурсу серйозно розібратися з українським мистецтвознавством, воно продовжувало розвиватися за вектором, наданим йому ще за часів УНР та Гетьманату. У планах на 1931 р., навіть, анонсувалося шеститомне, багато ілюстроване видання «Історії українського мистецтва», якому не судилося реалізуватися, бо почалося безпечальніше втручання радянської влади у мистецтвознавство. Якщо раніше вплив відбувався через цькування, звільнення та позбавлення фінансування, то тепер додалися «чистки», зокрема, справа «Жупани» – процес над харківськими мистецтвознавцями.

Справи були сфабриковані, а зізнання вибиті силою, проте, це не були репресії заради репресій. Радянська влада карала науковців за те, що вони неспроможні були виконувати настанови партії.

Умовно вимоги партії можна звести до чотирьох пунктів:

1. Збільшити кількість осіб пролетарського походження серед професури.
2. Не відділяти українській народ від російського та завжди підкреслювати провідну роль останнього.
3. Змінити саму методологію досліджень, поклавши в їхню основу класову теорію.
4. Не проводити дискусії, а підкорятися рішенням партії (Сталіна).

Перший пункт забезпечувала освітня реформа. Природньо, що сильно страждала якість науковців.

Другий пункт виводився з постулату партії (Леніна) про те, що російський пролетаріат знаходиться в авангарді всесвітньої революції, відповідно – в авангарді всього і завжди.

Третій пункт найкраще простежити на прикладі метаморфоз, які відбувалися з археологією. Після скасування археології та заміни її на «марксистську історію матеріальної культури», як науки, яка вивчає класові стосунки у стародавніх суспільствах.

І останній пункт. Стиль спілкування, відмову від дискусій, нетерпимість до чужої думки та підлаштування фактів під потрібні висновки – задає І. В. Сталін, а всі, кому цей стиль близький, радо його підхоплюють. Решта визнаються «ворожими елементами».

